

Нобухиро ШИБА*

СТУДИЈЕ БАЛКАНА У ЈАПАНУ

УВОДНА РЕЧ

Сврха данашње презентације је да се да општи приказ балканских студија у Јапану. Ја сам историчар и истраживач Балкана, односно југоисточне Европе у области тзв. регионалних студија.

Ја сам дипломирао на катедри за историју на филозофском факултету. Организационо, катедре за историју на јапанским универзитетима подељене су на три одсека: национална историја, историја Оријента и историја западног света. Припадао сам одсеку историје западног света. Ова класификација потиче из времена стварања националне државе у Јапану у другој половини 19. века. Методи модерне историјске науке уведени су у Јапан управо у то време захваљујући деловању страних научника, пре свега оних из Немачке. Тада се сматрало да је национална историја описана у текстовима класичне јапанске књижевности, историја Оријента, углавном историја Кине, у кинеским класицима, а да је историја Запада нешто што тек треба учити и проучавати.

Каже се да је подела историје на три области нешто својствено западњачком начину размишљања, али иста класификација постоји и у Јужној Кореји. Можда је источноазијска оваква подела. У сваком случају, светска историја је као нови предмет уведена у средњошколско образовање у Јапану након Другог светског рата, тако да се у средњим школама од тада на овамо предају национална и светска историја. Упркос томе, на универзитетима и даље преовладава трипартитна подела, што, очигледно, представља препреку

---

* Професор Токијског универзитета.

за проучавање светске историје. На пример, да ли би историју Балкана, Јужне Америке или Африке требало сврстати у историју Запада или Оријента? Ја се у проучавању историје Балкана и даље сучавам са овим проблемом.

Ја сам проучавао историју савремене Југославије на Филозофском факултету Универзитета у Београду две године, од 1975. до 1977. Бавио сам се питањима како и зашто је формирана прва Југославија и одакле потиче идеја југословенства, јер сам био заинтересован за историју мултиетничких и мултикултурних друштава.

У то време ја сам Југославију пре него Балканом сматрао за источну Европу у малом. И по повратку у Јапан наставио сам да проучавам модерну историју Југославије у склопу источноевропских студија. Седамдесетих година ми, јапански историчари, нисмо били толико заинтересовани за балканске студије и балканологију.

Генерално, проучавање модерне историје Балкана вршено је у оквиру концепта источне Европе. У Јапану није било пуно стручњака за историју источне Европе. Зато смо настојали да уведемо студије историје сваке од источноевропских земаља и да са источноевропског становишта преиспитамо историју Европе, у чијим се студијама до тада акценат стављао на Запад.

БАЛКАНСКЕ СТУДИЈЕ У ОКВИРУ СТУДИЈА ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Ми, Јапанци, добили смо прилику да као стипендисти студирамо у државама источне Европе током шездесетих година. Јапански студенти су по повратку у земљу на својим универзитетима започели истраживања о земљама источне Европе у разним областима, на пример лингвистици, књижевности, историји, политици, економији итд., на језицима тих земаља. Студије источне Европе биле су у пуном јеку од почетка седемдесетих, а током осамдесетих је остварен значајан напредак.

Дозволите да поменем академске институције на којима се у Јапану проучава источна Европа. Ту су, на пример, Центар за славистику Универзитета Хокаидо у Сапороу, који је основан пре 45 година и издаје часопис на страним језицима под називом „*Acta Slavonica Iaponica*”; Удружење за источноевропске студије, које игра врло важну улогу у Јапану а које је основано 1975. године у Токију издаје „*Журнал источноевропских студија*”. У међувремену организација по имену „Јапанско друштво за славистику и источно-

европске студије” (JSSEES), основана 1979. у Кјотоу, почела је да издаје часопис, *JSSEES*” који доноси чланке на више источноевропских језика. Даље, од почетка деведесетих јапански студенти на више универзитета су добили и прилику да стекну звање из области источноевропских студија. На пример, 1991. године Токијски универзитет за иностране студије основао је Одсек за источну Европу (на којем се углавном проучавају Чешка и Пољска) а 1992. године Одсек за руске студије Катедре за хуманистичке науке Факултета за друштвене науке Токијског универзитета реструктуриран је у Одсек за руске и источноевропске студије. Међутим, ни данас на јапанским универзитетима не постоје катедре за балканске студије.

Од средине седамдесетих година, захваљујући томе што је постало уобичајена пракса да јапански истраживачи бораве неколико година у источноевропским земљама, уче њихове језике и на најбољи начин користе историјски материјал и монографије писане на тим језицима уместо да се, као до тада, ослањају на публикације издате у Западној Европи, САД и СССР-у, већина њих је, уопштено говорећи, почела да посматра источну Европу као одвојени и аутономни регион а не као периферију Западне Европе или СССР-а, како се то раније често дешавало.

Са распадом комунистичког система 1989. године драстичне промене су задесиле источноевропске земље. Комунизам је пао, Југославија и Чехословачка су расформиране. У Југославији су започели сукоби. Политичари у Чехословачкој, Мађарској и Пољској почели су да заговарају концепт централне Европе, па смо и ми у Јапану морали да преиспитамо концепт источне Европе. У последње време тенденција да се концепт „источне Европе” дели на два појма: „централну” и „југоисточну Европу”, односно „Балкан” је у Јапану све јача и израженија.

РЕГИОНАЛНИ КОЦЕПТ ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Конвенционални концепт „источне Европе” у Јапану има доста прагматичног у себи. Обично, источном Европом се сматра простор између Русије или СССР-а на истоку и Немачке и Италије на западу, односно Балтичког мора на северу и Егејског на југу. Тако, што је и логично, простор који је након Другог светског рата проглашен Источном Немачком није укључен у овај концепт, док

Грчка, која се налази у том региону и која је током историје имала искуства врло слична оним њених суседа, јесте.

Међутим, источна Европа као политички концепт формиран током хладног рата обухватао је источну Немачку али не и Грчку. У Јапану ми смо често третирали источну Европу као регион социјалистичких држава насталих после Другог светског рата, различит од СССР-а са једне, односно Аустрије и Грчке са друге стране. Ова врста размишљања била је уобичајена не само у Јапану него и у западној Европи и Сједињеним Државама.

Отуд, концепт источне Европе био је врло политички обојен. Након системских промена у источној Европи 1989. године, у току процеса нестајања хладноратовске структуре, у Јапану се јавило мишљење да је концепт источне Европе изгубио смисао.

Истина је да је источна Европа као политички концепт изгубила смисао. Међутим, „источна Европа” као историјски концепт није настала после Другог светског рата. Управо због тога што је „источна Европа” и историјски концепт, ја сматрам да овај појам није изгубио смисао иако су хладноратовске структуре нестале.

Али зашто онда користимо концепт „југоисточне Европе” или „Балкана” а не „источне Европе” у студијама историје? Када сам у доба пре системских промена у источноевропским земљама изучавао савремену историју Југославије у оквиру источне Европе, често сам имао осећај да се у нечему грешим.

То стога што Грчка, несоцијалистичка земља, није била обухваћена појмом источне Европе.

Међутим, сада, након системских промена, када се преиспитује концепт источне Европе, посматрати Балкан као субрегију источне Европе чини се лакшим него пре.

СКОРИЈИ ТРЕНДОВИ У БАЛКАНСКИМ СТУДИЈАМА У ЈАПАНУ

Балканске студије отпочеле су у Јапану тек деведесетих година. Иронично, чини се да су сукоби у Југославији били прекретница која је подстакла наш интерес за Балкан. Ти сукоби привукли су пажњу академских стручњака из многих области па је у Јапану објављено пуно књига. У таквим околностима 1998. објавили смо *Историју Балкана* (издавач: Јатакава, Токио), чији сам ја уредник. Аутори су у овој књизи настојали да опишу историју Балкана као регионалну историју, а не као скуп националних историја појединачних

земаља. Ја сам објавио и *Савремену историју Југославије* (Ivanami šoten, Токио) у 1996 као и *Илустровану историју Балкана* (Kavade šobo šinša, Токио) у 2001. Такође, у Јапану је преведено и неколико књига са француског и немачког као, на пример, оне професора Кастелана и Хоша током деведесетих. *Imagining the Balkans* професорке Тодорове, као и *The Balkans* професора Мазовера још увек нису преведене на јапански али су врло популарне.

Дозволите да се осврнем на неколико нових праваца у балканским студијама у Јапану. Прво, постоји тренд да се историја Балкана посматра са становишта друштвене а не политичке или економске историје. Други тренд је изучавање пограничних регија попут Македоније, Трансилваније, Војводине итд. Трећи је постављање историје Балкана у контекст европске историје. Ова три тренда представљају критику националне државе и приступа који наглашава националне историје. Четврти правац је позитивистичко проучавање формирања националних држава на Балкану. И коначно, ту је проучавање Балкана под отоманском влашћу. У Јапану је у последње време направљен видан помак у проучавању историје Отоманског царства. Тако, на пример, имамо доста радова о историји тог царства написаних од стране професора Сузукија, Нагате и других. Хтео бих да вас упознам са само три дисертације које су недавно објављене у форми монографије. То су 1. *Модерна друштвена историја градова на Балкану: регије и етничке групе у плуралистичком простору* (издавач: Tosui šobo, Токио, 2003.) професора Сахаре, 2. *Студија процеса националне интеграције у Далмацији* (Тосуи шобо, Токио, 2004.) професора Ишиде и 3. *Хабсбуршко царство и балкански ратови: пут ка Првом светском рату* (Универзитет Nosei, Токио, 2006.) господина Ју Бабе.

У Јапану нема пуно радова о Црној Гори. Међутим, у прилици смо да читамо Његошев „Горски вијенац” на јапанском захваљујући преводу господина Танаке и господина Јамасакија. Такође поменуо бих и два чланка о новијим догађајима у Црној Гори. Један од њих је „Проблеми везани за независност у Црној Гори и национални идентитети” професора Keiіci Kuboa у часопису *Русија и источноевропске студије* Јапанског удружења за руске и источноевропске студије, бр. 32, 2003. Други је „Раздвајање државне заједнице Србије и Црне Горе” професора Nobuhiro Šibe у *Journal of World Affair* свеска 54, бр. 6, 2006.

На крају хтео бих и да напоменем да смо пре две године започели пројекат упоредне студије уџбеника историје балканских држава. Прошле године на нашем универзитету организовали смо и симпозијум на ову тему под називом „У потрази за заједничком регионалном историјом: Балкан и источна Азија у уџбеницима историје”. Презентације са тог симпозијума објављене су ове године. Знам да су у току покушаји да се постигне заједничко схватање историјских чињеница на Балкану кроз компарацију уџбеника историје, као и да су прошле године на енглеском објављене четири радне свеске под називом: „Workbooks of Teaching Modern Southeast European History: Alternative Educational Materials”. За нас, Јапанце, ови покушаји су занимљиви, али схватамо да су они и врло тешки за балканске државе попут Црне Горе, где су присиљени да истовремено раде и на конструкцији и деконструкцији својих националних историја у контексту европске, односно историје југоисточне Европе. Ми, Јапанци, можемо пуно тога да научимо из ових настојања, нарочито стога што и сами радимо на томе да се оствари заједничко схватање историје између Јапана, Кине и Кореје.